

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

XXXI. MEĐUNARODNI TEOLOŠKI SIMPOZIJ

**OD NICEJE DO II.
VATIKANSKOGA: VJERA,
VJEROISPOVJESTI I
VJERODOSTOJNOST CRKVE**
**FROM THE COUNCIL OF NICAEA
TO VATICAN II: PROFESSING THE
FAITH, THE CREEDS, AND THE
CHURCH'S CREDIBILITY**

KNJIŽICA SAŽETAKA | BOOKLET OF ABSTRACTS

Split, 16. – 17. listopada 2025. | Split, October 16 – 17, 2025

**VELIKA DVORANA CENTRALNOGA
BOGOSLOVNOG SJEMENIŠTA
Zrinsko-Frankopanska 19, 1. kat**

V.d. Dekana | Dean

Prof. dr. sc. Ivan Bodrožić

Povjerenstvo za organiziranje znanstveno teoloških simpozija | Committee for Organization of Scientific-Theological Symposiums

Doc. dr. sc. Domagoj Volarević, v.d. prodekan za znanost

Doc. dr. sc. Miljenka Grgić

Prof. dr. sc. Alojzije Čondić

Izv. prof. dr. sc. Josip Dukić

Izv. prof. dr. sc. Domagoj Runje

Mr. sc. Ivo Bezina

Prof. dr. sc. Hans Mendl (vanjski član)

Teološki fakultet, Sveučilište Passau, Njemačka

Prof. dr. sc. Zbigniew Szczepan Formella (vanjski član) Papinsko
salezijansko sveučilište, Rim, Italija

Prof. dr. sc. Stanko Gerjolj (vanjski član) Teološki fakultet,
Sveučilište u Ljubljani, Slovenija

Kontakt | Contact

Antonija Krokar Žaja, mag. theol.

akrokar@kbf.unist.hr | 021/308-322

Lektura HRV: KROkultura – Selena Brkić

Prijevod ENG: Doc dr. sc. Angelina Gašpar

Grafička priprema | Graphic design

Paola Jukić, dipl. ing.

Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu
cus@kbf-st.hr

Održavanje simpozija pripomogli su:

Splitsko-makarska nadbiskupija

Franjevačka provincija

Presvetog Otkupitelja

Sveučilište u Splitu

Split, 2025.

PROGRAM

ČETVRTAK 16.10.

- 15.30** Otvorenje i pozdravi
- 15.50** IVAN BODROŽIĆ, Od mjesnih do općeg sabora i obratno
From Local to Ecumenical Councils and Vice Versa
- 16.10** MARCIN WISOCKY, Od regula fidei do expositio fidei:
značenje i razvoj crkvenih oblika ispovijedanja vjere u
ranom kršćanstvu
*From regula fidei to expositio fidei. The significance and
development of formulations of faith in early Christianity*
- 16.35** BAROUYR SHERNEZIAN, Nicejsko vjerovanje u kršćanskoj
liturgiji: povijesni temelji, liturgijska praksa i teološko
izražavanje
*The Nicene Creed in Christian Liturgy: Historical
Foundations, Liturgical Practice, and Theological Artistry*
- 17.00** Osvježenje
- 17.30** ALMUDENA ALBA LOPEZ, Crkveni sabori kao poprišta
političkih i religijskih sukoba u kasnoj antici
*Church Councils as Scenarios for Political and Religious
Conflict in Late Antiquity*
- 17.55** SIMONA SEGOLONI, Prenošenje vjere i sinodalni stil:
sabori, Crkva i obitelj
*Transmission of Faith and the Synodal Style: Councils,
Church, and Family*
- 18.20** Rasprava

PETAK 17.10.

- 9.30** LJUBO ZADRIĆ, Saopćiti Nesaopćivog. Domet i ograničenje saborskih izričaja vjere
Communicating the Incommunicable: The Scope and the Limits of Conciliar Expressions of Faith
- 9.50** DARKO RAPIĆ, Od čina vjere do (u)činjenja vjere - Djelotvornost vjere u hrvatskom društvu nakon II. vatikanskog sabora
From the Act of Faith to the Living Out of Faith: The Effectiveness of Faith in Croatian Society after the Second Vatican Council
- 10.20** BRANKA GABRIĆ, Vjera djeteta: naravni dar i nadnaravna milost. Koja je moralna odgovornost roditelja?
The Faith of the Child: Natural Gift and Supernatural Grace — The Moral Responsibility of Parents
- 10.45** Osvježenje
- 11.20** MILJENKA GRGIĆ, Kćer i/ili Mudrost, Sin i/ili Logos? Biblijski analoški govor kao alternativa tradicionalnim definicijama transcendencije
Daughter and/or Wisdom, Son and/or Logos: Biblical Analogical Language as an Alternative to Traditional Definitions of Transcendence
- 11.40** IVO BEZINA, Dogma i iskustvo vjere: Patristički model sinteze kao teološki odgovor na suvremene izazove
Dogma and the Experience of Faith: The Patristic Model of Synthesis as a Theological Response to Contemporary Challenges
- 12.00** Rasprava

SADRŽAJ

IVO BEZINA

Dogma i iskustvo vjere: Patristički model sinteze kao teološki odgovor na suvremene izazove	5
<i>Dogma and the Experience of Faith: The Patristic Model of Synthesis as a Theological Response to Contemporary Challenges</i>	6

IVAN BODROŽIĆ

Od mjesnih do općeg sabora i obratno	8
<i>From Local to Ecumenical Councils and Vice Versa</i>	9

BRANKA GABRIĆ

Vjera djeteta: naravni dar i nadnaravna milost. Koja je moralna odgovornost roditelja?	10
<i>The Faith of the Child: Natural Gift and Supernatural Grace — The Moral Responsibility of Parents</i>	11

MILJENKA GRGIĆ

ćer i/ili Mudrost, Sin i/ili Logos? Biblijski analoški govor kao alternativa tradicionalnim definicijama transcendencije	13
<i>Daughter and/or Wisdom, Son and/or Logos: Biblical Analogical Language as an Alternative to Traditional Definitions of Transcendence</i>	14

ALMUDENA ALBA LOPEZ

Crkveni sabori kao poprišta političkih i religijskih sukoba u kasnoj antici	16
<i>Church Councils as Scenarios for Political and Religious Conflict in Late Antiquity</i>	17

DARKO RAPIĆ

Od čina vjere do (u)činjenja vjere - Djelotvornost vjere u hrvatskom društvu nakon II. vatikanskog sabora	18
<i>From the Act of Faith to the Living Out of Faith: The Effectiveness of Faith in Croatian Society after the Second Vatican Council</i> . . .	19

SIMONA SEGOLONI

Prenošenje vjere i sinodalni stil: sabori, Crkva i obitelj	20
<i>Transmission of Faith and the Synodal Style: Councils, Church, and Family</i>	21

BAROUYR SHERNEZIAN

Nicejsko vjerovanje u kršćanskoj liturgiji: povijesni temelji, liturgijska praksa i teološko izražavanje	22
<i>The Nicene Creed in Christian Liturgy: Historical Foundations, Liturgical Practice, and Theological Artistry</i>	24

MARCIN WISOCKY

Od regula fidei do expositio fidei: značenje i razvoj crkvenih oblika ispovijedanja vjere u ranom kršćanstvu	26
<i>From regula fidei to expositio fidei. The significance and development of formulations of faith in early Christianity</i>	27

LIUBO ZADRIĆ

Saopćiti Nesaopćivog. Domet i ograničenje saborskih izričaja vjere	28
<i>Communicating the Incommunicable: The Scope and the Limits of Conciliar Expressions of Faith</i>	29

DOGMA I ISKUSTVO VJERE: PATRISTIČKI MODEL SINTEZE KAO TEOLOŠKI ODGOVOR NA SUVREMENE IZAZOVE

IVO BEZINA

SAŽETAK

Članak istražuje složen i dinamičan odnos između racionalno-dogmatske i iskustveno-egzistencijalne dimenzije kršćanske vjere, s posebnim naglaskom na teološku funkciju dogmatskih definicija ekumenskih sabora, osobito Nicejskog sabora (325.). U kontekstu ranokršćanskih kristoloških i trinitarnih kontroverzi, poput arijanizma, koji ne samo da predstavlja racionalističku redukciju božanskog otajstva već posljedično vodi i k umanjenju soteriološke i antropološke dimenzije Kristova djela, Crkva je, oslonjena na teološku pronicavost crkvenih otaca, putem sabora definirala temeljne istine vjere. Te definicije nisu, međutim, proizašle iz apstraktnog spekulativnog mišljenja, već iz duboke sinteze iskustva vjere, liturgijske prakse i teološkog promišljanja, s ciljem očuvanja integriteta Objave u njezinoj kristocentričnoj i trinitarnoj strukturi, zaštite jedinstva vjere Crkve te normativnog očuvanja temeljnog iskustva novoga, milošću preobraženog života, koje proizlazi iz spasenjskog susreta s Bogočovjekom Isusom Kristom. Istodobno, iskustvena dimenzija vjere – koja se ogleda u sakramentalnom i eklezijalnom kontekstu i svjedočanstvu mučeništva – pokazala je ključnu apologetsku i identitetsku ulogu u očuvanju pravovjerja. U tom kontekstu članak naglašava da dogma i iskustvo nisu suprotstavljeni, već međusobno upućeni: ortodoksija i ortopraksija čine jedinstven izraz iste vjere. Takva patristička integracija pruža vrijedan hermeneutski ključ za suočavanje sa suvremenim tendencijama redukcije vjere – bilo na subjektivan religiozni osjećaj lišen objektivne istine bilo na intelektualni formalizam lišen osobnog odnosa sa živim Bogom.

Ključne riječi: *dogma, iskustvo vjere, Crkveni oci, Nicejski sabor, ortodoksija, suvremeni izazovi vjere*

IVO BEZINA rođen je 1986. u Splitu. Filozofsko-teološki studij na Kato-
ličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu završio je 2010. godi-
ne. Godine 2014. zaređen je za svećenika Splitsko-makarske nadbiskupije.
Od 2016. do 2018. pohađa poslijediplomski studij dogmatske teologije na
Teološkom fakultetu Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu (Italija), gdje
postiže licencijat iz dogmatske teologije. Godine 2018./2019. na istom sve-
učilištu upisuje poslijediplomski doktorski studij iz dogmatske teologije. Od
2021. do 2025. vrši različite službe u Nadbiskupskom sjemeništu u Splitu. Od
2023. do 2025. vanjski je suradnik na Katedri dogmatske i ekumenske teolo-
gije KBF-a. Od 2025. asistent je na Katedri dogmatske teologije KBF-a. Pod-
ručja znanstvenog istraživanja čini sustavna teologija te osobito teološka
antropologija u graničnim temama između dogmatske i duhovne teologije.

DOGMA AND THE EXPERIENCE OF FAITH: THE PATRISTIC MODEL OF SYNTHESIS AS A THEOLOGICAL RESPONSE TO CONTEMPORARY CHALLENGES

IVO BEZINA

ABSTRACT

This article explores the intricate and dynamic relationship between the rational-dogmatic and the experiential-existential dimensions of Christian faith, emphasizing the theological role of dogmatic definitions issued by the ecumenical councils, especially the Council of Nicaea (325). In the context of early Christological and Trinitarian controversies, such as Arianism, which not only reduces the divine mystery to rationalistic terms but also diminishes the soteriological and anthropological significance of Christ's work, the Church, guided by the theological insight of the Fathers, defined the fundamental truths of the faith through the conciliar process. These definitions did not emerge from abstract speculation, but from a profound synthesis of the lived experience of faith, liturgical practice, and theological reflection. Their purpose was to safeguard the integrity of Revelation in its Christocentric and Trinitarian structure, preserve the unity of the

Church's faith, and normatively maintain the foundational experience of the new life transformed by grace, arising from the salvific encounter with the God-Man, Jesus Christ. Simultaneously, the experiential dimension of faith—manifested in sacramental and ecclesial life, as well as in the witness of martyrdom—played a decisive apologetic and identity-forming role in preserving orthodoxy. In this light, dogma and experience are not opposed but mutually referential: orthodoxy and orthopraxy together form a unified expression of the same faith. Such a Patristic synthesis offers a valuable hermeneutical key for addressing contemporary tendencies to reduce faith—either to a subjective religious sentiment devoid of objective truth or to an intellectual formalism lacking personal communion with the living God.

Keywords: *dogma, experience of faith, Church Fathers, Council of Nicaea, orthodoxy, contemporary challenges of faith*

IVO BEZINA was born in 1986 in Split. He completed his philosophical-theological studies at the Catholic Faculty of Theology, the University of Split in 2010. In 2014, he was ordained a priest for the Archdiocese of Split-Makarska. From 2016 to 2018, he pursued postgraduate studies in dogmatic theology at the Pontifical Gregorian University in Rome, Italy, earning a licentiate in dogmatic theology. In 2018–2019, he enrolled in the doctoral program in dogmatic theology at the same university. From 2021 to 2025, he served in various capacities at the Archdiocesan Seminary in Split. From 2023 to 2025, he was a part-time lecturer at the Department of Dogmatic and Ecumenical Theology at the Catholic Faculty of Theology. Since 2025, he has been an assistant at the Department of Dogmatic Theology. His research focuses on systematic theology, particularly theological anthropology at the intersection of dogmatic and spiritual theology.

OD MJESNIH DO OPĆEG SABORA I OBRATNO

IVAN BODROŽIĆ

SAŽETAK

U ranoj Crkvi tijekom prvih triju stoljeća bio je neupitan i vrlo razvijen autoritet mjesnog biskupa, koji je imao zadaću upravljati zajednicom. Njegov autoritet pretpostavljao je zadaću poučavanja i naviještanja radosne vijesti, ali isto tako i preciznu disciplinsku odgovornost. I u jednom i u drugom slučaju imali su ovlasti isključiti iz zajednice one koji su bili nepokorni riječi ili stezi Crkve. No kada je dolazilo do težih povreda bilo nauka bilo stega, onda su biskupi odlučivali zajednički donositi odluke, okupljajući se na mjesne sinode. Njihova sinodalnost bila je odraz zajedničke odgovornosti za Crkvu, a odluke tim snažnije i dalekosežnije. Samo u duhu takve sinodalnosti može se razumjeti potreba biskupa da se okupe na općem saboru i donesu zajedničku ispovijest vjere protiv Arija i njegovih pristaša, ali i niz odredbi koje se tiču crkvene discipline. Opći sabor u Niceji zato je kolosalni događaj koji je prihvaćen kao dar Božje providnosti koji je Crkvi ponudio univerzalno oruđe zaštite od krivovjerja. On je postao obveza da se njegove odredbe provode na svim razinama, to jest da bude podloga crkvenim odlukama i na mjesnim razinama u vremenima koja će uslijediti.

Ključne riječi: *rano kršćanstvo, mjesni sabori, Nicejski sabor, crkveni nauk, crkvena stega*

IVAN BODROŽIĆ rođen je 20. kolovoza 1968. Po završetku osnovnog školovanja pohađao je Nadbiskupsko sjemenište, u kojem je stekao klasičnu izobrazbu. Filozofsko-teološki studij pohađao je na Teologiji u Splitu i Sveučilištu Santa Croce u Rimu, gdje je diplomirao 1994. Iste godine upisao je poslijediplomski studij patrologije na Patrističkom institutu Augustinianum u Rimu, a završio ga je u lipnju 2000. obranivši disertaciju pod nazivom *Numerologija u misli svetog Augustina (Numerologia in sant'Agostino)*. Od 2002. na

Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu započinje predavati latinski jezik, a 13. listopada 2005. izabran je na radno mjesto u znanstveno-nastavnom zvanju docenta iz znanstvenog područja humanističkih znanosti, znanstvenog polja teologije te grane patrologije pri Katedri povijesti kršćanske literature i kršćanskog nauka. Redoviti je profesor u trajnom zvanju. Stalni je zaposlenik Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu pri Katedri povijesti kršćanske literature i kršćanskog nauka, čiji je ujedno i pročelnik.

FROM LOCAL TO ECUMENICAL COUNCILS AND VICE VERSA

IVAN BODROŽIĆ

ABSTRACT

In the early Church, during the first three centuries, the authority of the local bishop was both unquestioned and deeply rooted in ecclesial life. Entrusted with the care of his community, the bishop exercised his pastoral office through the ministries of teaching, proclaiming the Gospel, and maintaining ecclesial discipline. This authority included the responsibility to exclude from communion those who resisted the word or the discipline of the Church. However, when graver issues arose, whether doctrinal or disciplinary, the bishops gathered in local synods to reach common decisions. Such synodality expressed a shared pastoral responsibility for the unity and faith of the Church, lending greater authority and lasting significance to their determinations. Within the same spirit of synodality, one should understand the bishops' later need to assemble in an ecumenical council, to proclaim a common confession of faith against Arius and his followers, and to establish norms concerning ecclesiastical discipline. The First Council of Nicaea thus stands as a monumental act of communion, received as a gift of Divine Providence that provided the Church with a universal instrument for the safeguarding of the faith. In turn, the decrees of Nicaea became binding at every level of

ecclesial life, serving as the foundation for local implementation and reflection in subsequent centuries.

Keywords: *Early Christianity, local synods, Council of Nicaea, Church doctrine, ecclesiastical discipline*

IVAN BODROŽIĆ was born on August 20, 1968. After completing primary education, he attended the Archdiocesan Seminary, where he received a classical education. He pursued studies in philosophy and theology at the Faculty of Theology in Split and at the Pontifical University of the Holy Cross in Rome, graduating in 1994. That same year, he enrolled in postgraduate studies in patristics at the Augustinian Patristic Pontifical Institute in Rome, completing them in June 2000 with a doctoral dissertation entitled "Numerology in the Thought of Saint Augustine" (Numerologia in sant'Agostino). He began teaching Latin at the Catholic Faculty of Theology in Split in 2002 and was appointed Assistant Professor of Theology, specializing in Patrology, in 2005. He currently holds the rank of Full Professor and is the Head of the Department of the History of Christian Literature and Doctrine at the Catholic Faculty of Theology, University of Split.

VJERA DJETETA: NARAVNI DAR I NADNARAVNA MILOST. KOJA JE MORALNA ODGOVORNOST RODITELJA?

BRANKA GABRIĆ

SAŽETAK

Vjera je u isto vrijeme naravni dar, iskustvo svakog čovjeka koje mu omogućuje živjeti, razvijati prijateljstva i socijalni život. Za dijete iskustvo vjere jedno je od temeljnih iskustava. Od rođenja ono je prepušteno drugima i posjeduje gotovo urođeno povjerenje u one kojima je povjereno. Napose mala djeca odišu potpunim predanjem, vjerom u svoje roditelje i one koji ih odgajaju. Upravo se ta slika često rabi kao tumačenje Isusova poziva odraslima da budu poput djece. Međutim, uz taj naravni dar, djetetu, ljudskoj osobi, potrebna je također i nad-

naravna milost vjere. Toma Akvinski govori o teološkoj kreposti vjere koja je ulivena od Boga i koja vodi Bogu i objavljenim istinama. No i teološka krepost vjere pretpostavlja suradnju osobe, odgovor slo-bode kako bi vjera rasla i zaživjela. Stoga se postavlja pitanje: koja je moralna odgovornost roditelja u podupiranju nadnaravnog dara vjere njihove djece? Na što se sve ta odgovornost odnosi? Kako podupira-ti vjeru djeteta? Osim toga, vjeru u kakva Boga? Čija je odgovornost približiti djetetu što autentičniju sliku Boga?

Ključne riječi: *vjera, dijete, odgovornost roditelja*

BRANKA GABRIĆ studirala je filozofiju i teologiju na Katoličkom bogoslov-nom fakultetu u Đakovu. Nakon toga završila je licencijat i doktorat iz moral-ne teologije na Akademiji Alfonsiana Papinskog lateranskog sveučilišta u Rimu, zajedno s dodatnim stručnim usavršavanjima iz područja bioetike pri Katoličkom sveučilištu Sacro Cuore u Rimu i Papinskom ateneu Regina Apo-stolorum. Trenutno je znanstveni suradnik na Institut für Weltkirche und Mission pri Filozofsko-teološkom fakultetu Sankt Georgen u Frankfurtu (Nje-mačka), gdje je odgovorna za područje istraživanja misije i zdravlja. Članica je nekoliko međunarodnih etičkih i teoloških udruženja, a njezino istraživa-nje usmjereno je na bioetiku i početak života, teologiju djetinjstva te etičke izazove vezane uz javno i globalno zdravlje te kronične bolesti.

THE FAITH OF THE CHILD: NATURAL GIFT AND SUPERNATURAL GRACE — THE MORAL RESPONSIBILITY OF PARENTS

BRANKA GABRIĆ

ABSTRACT

Faith is both a natural gift and a fundamental human experience, ena-abling the individual to live, to form relationships, and to engage in social life. For a child, the experience of faith constitutes one of the most foundational dimensions of existence. From birth, the child is

entrusted to others and exhibits an almost instinctive trust in those who care for them. Young children embody a complete self-giving and trust in their parents and caregivers—an image frequently invoked to illuminate Jesus’ call for adults to become like children. Yet alongside this natural gift, the child requires the supernatural grace of faith. As Thomas Aquinas teaches, the theological virtue of faith is infused by God, directing the person toward Him and toward the truths He has revealed. At the same time, this infused virtue presupposes human cooperation: the free response of the person’s will, by which faith can grow and flourish. This raises profound questions regarding the moral responsibility of parents in nurturing the supernatural gift of faith in their children. What does this responsibility entail? How can parents effectively support the faith of their child? Moreover, what understanding of God should be communicated? Whose duty is it to present the child with an authentic and life-giving image of God?

Keywords: *faith, child, parental responsibility*

BRANKA GABRIĆ studied philosophy and theology at the Catholic Faculty of Theology in Đakovo. She then completed a licentiate and doctorate in moral theology at the Alfonsian Academy, Pontifical Lateran University in Rome, complemented by further professional formation in bioethics at the Catholic University of the Sacred Heart, Rome, and the Pontifical Athenaeum Regina Apostolorum. She is currently a research fellow at the Institute for World Church and Mission, the Sankt Georgen University of Philosophy and Theology, Frankfurt, Germany, overseeing research in mission and health. She is a member of several international ethical and theological associations, and her research focuses on bioethics and the beginning of life, the theology of childhood, and ethical challenges in public and global health and chronic diseases.

KĆI I/ILI MUDROST, SIN I/ILI LOGOS? BIBLIJSKI ANALOŠKI GOVOR KAO ALTERNATIVA TRADICIONALNIM DEFINICIJAMA TRANSCENDENCIJE

MILJENKA GRGIĆ

SAŽETAK

Izlaganje istražuje i aktualizira biblijski analoški govor na kojemu počivaju nicejske kristološke definicije transcendentalne stvarnosti. Te definicije obično se potkrepljuju novozavjetnim tekstovima u Iv 1,1-18 i Heb 1,1-3, a povezane starozavjetne odlomke zapostavlja se kao nadiđen i manje relevantan stadij biblijskog govora o transcendenciji. Izlaganje osvjetljuje taj zapostavljeni starozavjetni govor raščlambom mudrosnog teksta u Izr 8,22-31, koji stoji u korijenima Ivanove himne o Logosu u Iv 1,1-18* i koji govori o nastanku transcendentalne Mudrosti. Analiziraju se ključni ambivalentni termini u Izr 8,22-31 i taj ambivalentni opis nastanka Mudrosti promatra se u njegovu *Sitz im Leben*, preciznije, u okvirima izraelske mudrosti koja se postavljala kao empirijska znanost i židovskog monoteizma u nastajanju te na pozadini ondašnje kozmologije i ondašnjega biblijskog shvaćanja odnosa Boga i svijeta. U Izr 8,22-31 otkrivaju se ambivalentne analogije kojima su židovski mudraci opisivali transcendentalnu stvarnost i istovremeno ukazivali na granice ljudskoga govora o transcendenciji. Potom se pokazuje da se aktualnost i ambivalentnost biblijskog analoškog govora o transcendenciji može povezati s nicejskim definicijama transcendentalne stvarnosti, pa se te definicije može shvatiti kao analogije. Na tom tragu predlaže se model aktualnih i ambivalentnih analogija za aktualiziranje nicejskih definicija i za suvremeni govor o transcendenciji.

Ključne riječi: *Izreke 8, Mudrost, Maat, analogija, definicija, transcendencija*

MILJENKA GRGIĆ rođena je 1974. u Sinju, a podrijetlom je iz Vedrina kod Trilja. Osnovnu školu završila je u Trilju (1989.), prirodoslovnu gimnaziju u Sinju (1993.), a filozofsko-teološki studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu (2002.). Postdiplomski studij pohađala je na Papinskom biblijskom institutu u Rimu, gdje je magistrirala (2008.) i doktorirala biblijske znanosti (2014.). Po završetku studija djelovala je kao vanjski suradnik na Teološko-katehetskom odjelu Sveučilišta u Zadru (2015./2016.), a od 2016. zaposlena je pri Katedri Svetog pisma Starog zavjeta na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. U znanstvenom radu bavi se prvenstveno starozavjetnim tekstovima i aktualizacijom starozavjetnih tema. Članica je Družbe sestara Služavki Maloga Isusa.

DAUGHTER AND/OR WISDOM, SON AND/OR LOGOS: BIBLICAL ANALOGICAL LANGUAGE AS AN ALTERNATIVE TO TRADITIONAL DEFINITIONS OF TRANSCENDENCE

MILJENKA GRGIĆ

ABSTRACT

This article examines and updates the biblical analogical language that underlies the Nicene Christological definitions of transcendental reality. While these definitions are usually grounded in New Testament texts, particularly John 1:1–18 and Hebrews 1:1–3, related Old Testament passages are often overlooked as a preliminary and seemingly less relevant stage in the biblical discourse on transcendence. The study brings attention to this neglected Old Testament discourse through a close reading of the wisdom text in Proverbs 8:22–31, which lies at the roots of John's hymn on the Logos (John 1:1–18) and describes the origin of transcendental Wisdom. Key ambivalent terms in Proverbs 8:22–31 are analyzed, and this nuanced portrayal of Wisdom's origin is considered in its *Sitz im Leben*: within the framework of Israelite wisdom, which functioned as an empirical form of knowledge, the emerging Jewish monotheism, and the contemporary cos-

mological and biblical understanding of the relationship between God and the world. In Proverbs 8:22–31, ambivalent analogies reveal how Jewish sages articulated transcendental reality while simultaneously acknowledging the limits of human speech about transcendence. The study demonstrates that the relevance and ambivalence of biblical analogical language can be meaningfully related to the Nicene definitions of transcendental reality, which themselves may be understood as analogical. Building on this insight, a model of contemporary and ambivalent analogies is proposed to illuminate Nicene definitions and to guide present-day theological discourse on transcendence.

Keywords: *Proverbs 8, Wisdom, Maat, analogy, definition, transcendence*

MILJENKA GRGIĆ was born in 1974 in Sinj and is originally from Vedrina near Trilj. She completed primary school in Trilj (1989), the Grammar school in Sinj (1993), and philosophical-theological studies at the Catholic Faculty of Theology, University of Split (2002). She pursued postgraduate studies at the Pontifical Biblical Institute in Rome, earning a licentiate (2008) and a doctorate in Biblical Studies (2014). After completing her studies, she worked as a part-time lecturer at the Department of Theology and Catechesis, University of Zadar (2015/2016), and since 2016 has served at the Department of the Holy Scripture of the Old Testament, Catholic Faculty of Theology, University of Split. Her research focuses primarily on Old Testament texts and their contemporary application. She is a member of the Congregation of the Sisters Servants of the Little Jesus.

CRKVENI SABORI KAO POPRIŠTA POLITIČKIH I RELIGIJSKIH SUKOBA U KASNOJ ANTICI

ALMUDENA ALBA LOPEZ

SAŽETAK

Od vremena Konstantinova Edikta o toleranciji, biskupske su sinode sve više postajale poprišta rasprava koje su nadilazile isključivo crkvene svrhe svojstvene koncilskim okupljanjima. U njegovo se vrijeme uplitanje carske vlasti u sukobe među biskupima počelo smatrati uobičajenim, a taj su trend revno slijedili i njegovi nasljednici, osobito Konstancije II. Teološki sukobi oko Atanazija Aleksandrijskog i tzv. „arijanske krize“ poslužili su kao povod svjetovnim vlastima da se umiješaju u život Crkve, pretvarajući biskupske sinode u instrumente provedbe carske vjerske politike. Taj je proces dosegao vrhunac u razdoblju između Nicejskog i Carigradskog sabora, kada su mjesne sinode postale poprišta ne samo doktrinarnog sukoba između nicejske i različitih subordinacionističkih tendencija, nego i pokušaja careva da nametnu vlastite teološko-političke vizije. Odbijanje znatnog broja biskupa da se pokore ambicijama različitih političkih aktera da ih homogeniziraju postepeno se pretvorilo u obranu *libertas Ecclesiae*. Njihovo neprihvatanje krivovjernih sinodalnih formula, nastalih pod političkim pritiskom, počelo se promatrati kao autentično ispovijedanje vjere – u vremenu kada se smatralo da je progon Crkve stvar prošlosti, ali je u stvarnosti poprimio nove, suptilnije oblike.

Ključne riječi: *Niceja, Konstantin, Konstancije II., Atanazije Aleksandrijski, 4. stoljeće*

ALMUDENA ALBA LOPEZ je doktorirala starovjekovnu povijest na Sveučilištu Complutense u Madridu. U svom se istraživanju specijalizirala za povijest Crkve i njezinih institucija u kasnoj antici, s posebnim naglaskom na razvoj kršćanskog nauka 4. stoljeća i patrističku egzegezu. Njezin je sadašnji znanstveni rad usmjeren na tumačenje Pavlovih poslanica, četvrtoga evanđelja te biblijskih motiva u djelima Hilarija iz Poitiersa (4. st.). Istraživala je na Papin-

skom sveučilištu Gregoriana i Sveučilištu La Sapienza u Rimu, na Sveučilištu Charles de Gaulle – Lille 3 te na Katoličkom sveučilištu Fu Jen u Taipeiju. Za doprinos proučavanju religijske povijesti kasne antike odlikovana je Meda-ljom pontifikata 2015. godine.

CHURCH COUNCILS AS ARENAS OF POLITICAL AND RELIGIOUS CONFLICT IN LATE ANTIQUITY

ALMUDENA ALBA LOPEZ

ABSTRACT

From the time of Constantine's Edict of Toleration, synods of bishops increasingly became the stage for controversies that extended well beyond the strictly ecclesial purposes proper to conciliar gatherings. Under Constantine, the intervention of imperial authority in disputes among bishops was normalised, a precedent that was vigorously pursued by his successors, especially under Constantius II. The theological conflicts surrounding Athanasius of Alexandria and the so-called "Arian crisis" provided the pretext for civil authorities to interfere in the life of the Church, transforming synods of bishops into instruments for enforcing imperial religious policy. This dynamic reached its height in the period between the Councils of Nicaea and Constantinople, when local synods became contested arenas not only for the doctrinal struggles between Nicene orthodoxy and various subordinationist tendencies, but also for the emperors' attempts to impose their own theological-political agendas. The refusal of a significant number of bishops to submit to the dictates of imperial ambition gradually crystallized into a defense of the *libertas Ecclesiae*. Their rejection of doctrinal formulas produced under political pressure came to be regarded as a true confession of faith, at a time when persecution of the Church was officially considered to belong to the past, but in reality had taken on new and subtler forms.

Keywords: *Nicaea, Constantine, Constantius II, Athanasius of Alexandria, 4th century*

ALMUDENA ALBA LÓPEZ holds a Ph.D. in Ancient History from the Complutense University of Madrid. Her research specializes in the history of the Church and its Institutions in Late Antiquity, with a special focus on the development of 4th-century Christian doctrine and Patristic Exegesis. Her current work focuses on the interpretation of the Pauline corpus, the Fourth Gospel and biblical motifs in the writings of Hilary of Poitiers (4th c.). She has conducted research at the Pontifical Gregorian University and the Sapienza University of Rome, at the Charles de Gaulle University – Lille 3 and at Fu Jen Catholic University in Taipei. In recognition of her contributions to the study of the religious history of Late Antiquity, she was awarded the Medal of the Pontificate in 2015.

OD ČINA VJERE DO (U)ČINJENJA VJERE – DJELOTVORNOST VJERE U HRVATSKOM DRUŠTVU NAKON II. VATIKANSKOG SABORA

DARKO RAPIĆ

SAŽETAK

Ovo izlaganje istražuje prijelaz od čina vjere – intelektualnog prihvatanja istine – do (u)činjenja vjere, odnosno njezina prevođenja u konkretno djelovanje, osobito ljubavlju. Polazeći od biblijskih temelja koji naglašavaju da je „vjera bez djela mrtva“ (Jak 2,26) i da vjera „djeluje po ljubavi“ (Gal 5,6), rad analizira kako je Drugi vatikanski koncil (1962. – 1965.) potaknuo Crkvu na aktivnije sudjelovanje u svijetu putem liturgijske obnove, univerzalnog poziva na svetost i, ključno, afirmacije socijalnog nauka Crkve te kako se taj poziv odrazio u hrvatskom društvu od 1965. do danas. Ispitat će se primjeri „učinjenja“ vjere u kontekstu komunizma (očuvanje identiteta), Domovinskog rata (humanitarno djelovanje Caritas) te u posttranzicijskom razdoblju (suočavanje s izazovima sekularizacije i produbljivanje socijalnog angažmana). Cilj je pokazati da autentična vjera pretočena u

djela ljubavi i socijalne pravde predstavlja ključni element vjerodostojnosti Crkve u suvremenom hrvatskom društvu.

Ključne riječi: *vjera, djelo, djelotvornost, Hrvatska, Drugi vatikanski sabor, socijalni nauk Crkve*

DARKO RAPIĆ rođen je 1992. godine u Splitu, oženjen je i otac dvoje djece. Po zvanju je doktor teologije sa specijalizacijom iz socijalnog nauka Crkve. Trenutno radi kao vjeroučitelj u osnovnoj školi u Metkoviću te je vanjski suradnik na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Autor je dviju knjiga te nekoliko znanstvenih članaka na hrvatskom i engleskom jeziku, od kojih je većina dostupna na hrvatskom znanstvenom portalu „Hrčak“. Član je Upravnog vijeća Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve u Hrvatskoj i aktivni pastoralni suradnik u župi u Pločama.

FROM THE ACT OF FAITH TO THE LIVING OUT OF FAITH: THE EFFECTIVENESS OF FAITH IN CROATIAN SOCIETY AFTER THE SECOND VATICAN COUNCIL

DARKO RAPIĆ

ABSTRACT

This article explores the transition from the act of faith—understood as the intellectual assent to divine truth—to the living out of faith, expressed in concrete action, particularly through love. Grounded in biblical teachings that affirm that “faith without deeds is dead” (James 2:26) and that “faith works through love” (Galatians 5:6), the study examines how the Second Vatican Council (1962–1965) inspired the Church to engage more actively in the world through liturgical renewal, the universal call to holiness, and, fundamentally, the affirmation of the Church’s social teaching. It further considers how this call has been manifested in Croatian society from 1965 to the present. The study highlights examples of the “living out” of faith in different

historical contexts: under communism (the preservation of identity), during the Homeland War (humanitarian initiatives of Caritas), and in the post-transition period (responding to the challenges of secularization and deepening social engagement). The study demonstrates that authentic faith, manifested in acts of love and commitment to social justice, is a central element of the Church's credibility in contemporary Croatian society.

Keywords: *faith, action, efficacy, Croatia, Second Vatican Council, social teaching of the Church*

DARKO RAPIĆ was born in 1992 in Split. He is married and a father of two. He holds a doctorate in theology with a specialization in the social teaching of the Church. He currently works as a religious education teacher in a primary school in Metković and as a part-time lecturer at the Catholic Faculty of Theology, University of Split. He is the author of two books and several scholarly articles in Croatian and English, most of which are available on the Croatian scientific portal "Hrčak." He is a member of the Board of the Center for the Promotion of the Social Teaching of the Church in Croatia and participates regularly in pastoral work in the parish of Ploče.

PRENOŠENJE VJERE I SINODALNI STIL: SABORI, CRKVA I OBITELJ

SIMONA SEGOLONI

SAŽETAK

Ako je Nicejski sabor autoritativno i odlučno definirao kristološki i trojstveni nauk, on je također čvrsto uspostavio, unutar konkretne stvarnosti Crkava, praksu okupljanja radi razlučivanja i prenošenja iskustva vjere. Ta koncilaska praksa nikada nije bila prekinuta; naprotiv, pronašla je svoje obnovljeno izražavanje na Drugom vatikanskom saboru, čije je učenje duboko primljeno i dalje razvijeno u učiteljstvu pape Franje. Ovaj rad nastoji istaknuti duboke simetrije i analogije koje se mogu prepoznati između sinodalne prakse Crkve i životnog

iskustva obitelji, s osobitim naglaskom na dinamiku međuljudskih odnosa i prenošenje vjere.

Ključne riječi: *Crkva, obitelj, sinodalnost, predaja, evangelizacija, odnosi*

SIMONA SEGOLONI, doktorica sustavne teologije i diplomirana talijanistica, redovita je profesorica na Institutu Ivan Pavao II. u Rimu (ranije redovita predavačica šesnaest godina na Teološkom institutu u Asizu). Predsjednica je Koordinacije talijanskih teologinja i članica Predsjedništva Talijanskog teološkog društva. Kao laikinja, udana, majka trojice sinova i jedne kćeri, specijalizirala se za ekleziologiju, ekleziologiju obitelji, rodnu i feminističku teologiju te mariologiju. Autorica je brojnih znanstvenih radova i aktivno sudjeluje u poučavanju vjere na različitim razinama.

TRANSMISSION OF FAITH AND THE SYNODAL STYLE: COUNCILS, CHURCH, AND FAMILY

SIMONA SEGOLONI

ABSTRACT

If the Council of Nicaea authoritatively and decisively defined the Christological and Trinitarian doctrine, it also firmly established within the lived reality of the Churches the practice of gathering to discern and transmit the experience of faith. This conciliar practice has never been interrupted; rather, it has found renewed expression in the Second Vatican Council, whose teaching has been deeply received and further developed within the magisterium of Pope Francis. This paper seeks to highlight the profound symmetries and analogies that may be discerned between the Church's synodal practice and the lived experience of the family, with particular attention to the dynamics of relationships and the transmission of faith.

Keywords: *Church, family, synodality, tradition, evangelization, relationships*

SIMONA SEGOLONI, Doctor of Systematic Theology and graduate in Italian Literature, is a full-time professor at the John Paul II Institute in Rome (formerly tenured lecturer at the Theological Institute of Assisi for sixteen years). She is President of the Coordination of Italian Women Theologians and a member of the Presidential Council of the Italian Theological Association. A laywoman, married, mother of three sons and one daughter, she specializes in ecclesiology, ecclesiology of the family, gender and feminist theology, and Mariology. She has authored numerous scholarly publications and is engaged in ecclesial formation at various levels.

NICEJSKO VJEROVANJE U KRŠĆANSKOJ LITURGIJI: POVIJESNI TEMELJI, LITURGIJSKA PRAKSA I TEOLOŠKA UMJETNOST

BAROUYR SHERNEZIAN

SAŽETAK

Formulirano u četvrtom stoljeću usred žestokih teoloških rasprava, Nicejsko vjerovanje pojavilo se kao odlučan odgovor na doktrinarne prijepore i trajni temelj kršćanskoga bogoslužja. Sačuvano i prenošeno ponajprije kroz liturgijsko naviještanje, vjerovanje je više od šesnaest stoljeća služilo kao ujedinjujuće ispovijedanje vjere u različitim kršćanskim tradicijama. Ovaj rad nudi sveobuhvatan prikaz povijesnog razvoja Vjerovanja — od njegovog nastanka na saborima u Niceji (325.) i Carigradu (381.) do postupnog uključivanja u euharistijska slavlja orijentalnog /istočnog i katoličkog obreda. Središnji dio izlaganja posvećen je razmatranju dvostruke naravi Vjerovanja: kao doktrinarnih norme koja čuva teološku pravovjernost i kao dinamičnog zajedničkog čina bogoslužja koji oblikuje kršćanski identitet. Usporedbom njegova liturgijskog korištenja u različitim obredima, uključujući razlike u molitvi vjerovanja, teološkim naglascima i trajnu raspravu o *Filioque*, rad rasvjetljuje ulogu Vjerovanja kao graničnog obilježja vjere i istodobno kao ujedinjujuće prakse. Nadalje, izlaganje se bavi

suvremenim raspravama o tumačenju Vjerovanja, uključujući pitanja inkluzivnog jezika i njegovu relevantnost u sekularizirajućim društvima. Zaključno, razmatra se dubok utjecaj Nicejskog vjerovanja na sakralnu umjetnost, osobito u orijentalnim, istočnim i katoličkim kršćanskim tradicijama, gdje ikonografija i crkvena arhitektura vizualno utjelovljuje njegove teološke istine. Na temelju analize izvora — od patrističkih spisa do liturgijskih rukopisa — te kritičkog osvrta na suvremenu teološku literaturu, u radu se polazi od teze da Nicejsko vjerovanje traje ne samo kao povijesni dokument, nego kao živa praksa koja i danas povezuje nauk, pobožnost i umjetnički izričaj u kršćanskom bogoslužju.

Ključne riječi: *Nicejsko vjerovanje, liturgija, predaja, sakralna umjetnost, povijest, bogoslužje*

Arhimandrit Fr **BAROUYR SHERNEZIAN** rođen je u Bejrutu, Libanon. Godine 2004. stupio je u Armensko teološko sjemenište, koje je završio 2012., kada je zaređen za redovnika i svećenika Svete Stolice od Cilicije. Od 2012. do 2015. bio je ravnatelj Muzeja „Cilicia” u Anteliasu i duhovnik Odsjeka za mladež Katolikosata Cilicije. Godine 2016., tijekom teoloških studija na Near East School of Theology, imenovan je župnikom Crkve sv. Grgura Prosvjetitelja Armenske apostolske crkve u San Franciscu (Kalifornija), gdje je predavao kršćanski odgoj u armenskoj školi Krouzian-Zakarian-Vasbouragan. Magistarski studij završio je 2019. na Graduate Theological Union (Berkeley) preko Patriarch Athenagoras Orthodox Institute. Po povratku u Libanon 2019. ponovno je preuzeo vodstvo Muzeja „Cilicia” i postao duhovni voditelj Udruge armenskih studenata. Godine 2020. imenovan je dekanom Armenskog teološkog sjemeništa, gdje predaje biblijske studije i povijest Armenske Crkve. Trenutno pohađa doktorski studij pastoralne teologije (Doctor of Ministry) na Sveučilištu Fordham. Imenovan je arhimandritom 24. studenoga 2024. u katedrali sv. Grgura Prosvjetitelja u Anteliasu.

THE NICENE CREED IN CHRISTIAN LITURGY: HISTORICAL FOUNDATIONS, LITURGICAL PRACTICE, AND THEOLOGICAL ARTISTRY

BAROUYR SHERNEZIAN

ABSTRACT

Formulated in the fourth century amid heated theological controversies, the Nicene Creed emerged as both a definitive response to doctrinal disputes and a lasting cornerstone of Christian worship. Preserved and propagated primarily through its liturgical proclamation, the Creed has served for over sixteen centuries as a unifying confession of faith across diverse Christian traditions. This work offers a comprehensive exploration of the Creed's historical development—from its origins at the Councils of Nicaea (325) and Constantinople (381) to its gradual integration into the Eucharistic liturgies of Oriental/Eastern Orthodox and Catholic traditions. Central to this study is an examination of how the Creed functions simultaneously as a doctrinal standard safeguarding theological orthodoxy and as a dynamic communal act of worship that shapes Christian identity. By comparing its liturgical use across traditions—including variations in recitation, theological emphasis, and the enduring Filioque debate—the presentation illuminates the Creed's role as both a boundary marker of faith and a unitive practice. The work further engages contemporary debates surrounding the Creed's interpretation, including challenges related to inclusive language and its relevance in secularizing societies. Finally, attention is given to the Creed's profound influence on sacred art, particularly in Oriental, Eastern, and Catholic Christian traditions, where iconography and ecclesiastical architecture visually encode its theological truths. Through analysis of primary sources—from patristic writings to liturgical manuscripts—and critical engagement with modern scholarship, this presentation argues that the Nicene Creed endures not merely as a historical document,

but as a living practice that continues to bridge doctrine, devotion, and artistic expression in Christian worship today.

Keywords: *Nicene Creed, Liturgy, Tradition, Sacred Art, History, Worship*

FR. BAROUYR SHERNEZIAN (Archimandrite) was born in Beirut, Lebanon. He entered the Armenian Theological Seminary in 2004, graduating in 2012, and was ordained a celibate priest of the Holy See of Cilicia that same year. From 2012 to 2015, he served as Director of the “Cilicia” Museum in Antelias and Spiritual Director of the Catholicosate of Cilicia’s Youth Department. In 2016, while pursuing theological studies at the Near East School of Theology, he was appointed Parish Priest of St. Gregory the Illuminator Armenian Apostolic Church in San Francisco, California, where he also taught Christian Education at the Krouzian-Zakarian-Vasbouragan Armenian School. He earned his Master’s Degree from the Graduate Theological Union (Berkeley) in 2019 through the Patriarch Athenagoras Orthodox Institute. Returning to Lebanon in 2019, he resumed leadership of the “Cilicia” Museum and became Spiritual Director of the Armenian Church University Students’ Association. In 2020, he was appointed Dean of the Armenian Theological Seminary, teaching Biblical Studies and Armenian Church History. Currently pursuing a Doctor of Ministry at Fordham University, he was elevated to Archimandrite on November 24, 2024, at St. Gregory the Illuminator Cathedral in Antelias.

OD REGULA FIDEI DO EXPOSITIO FIDEI: ZNAČENJE I RAZVOJ FORMULACIJA VJERE U RANOM KRŠĆANSTVU

MARCIN WISOCKY

SAŽETAK

U ovom se radu ispituje značenje i razvoj formulacija vjere koje su obilježile kršćanstvo od njegovih samih početaka. Od najranijih vremena vjernici su nastojali izraziti istine vjere na način koji je bio i sažet i teološki precizan. Svrha takvih izraza bila je prenijeti, na jasan i pristupačan način, temeljne i u određenom vremenu najvažnije istine kršćanske vjere. Među najranijim svjedočanstvima te prakse nalaze se *regulae fidei* – kratki sažeci vjere prisutni u spisima najranijih kršćanskih autora. Iako su te početne formulacije nastale u okviru teološkoga promišljanja, njihovo je postupno prihvaćanje i kodificiranje postalo odgovornošću čitavoga crkvenog tijela, osobito kroz razlučivanje biskupa okupljenih na sinodama i ekumenskim saborima. Ovaj rad prati povijesni razvoj formulacija vjere, razmatra doprinos pojedinih teologa i sinoda te promišlja o dubljim teološkim i pastoralnim nakanama koje su usmjeravale njihovo oblikovanje i trajni autoritet unutar Crkve.

Ključne riječi: *regula fidei, credo, rano kršćanstvo, Tertulijan, sabori, vjera*

Don MARCIN WISOCKY, redoviti profesor, svećenik Varmijske nadbiskupije, rođen u Olsztynu 1975. godine. Diplomirao je klasičnu filologiju i patrologiju na Katoličkom sveučilištu Ivana Pavla II. u Lublinu, gdje je stekao doktorat iz teologije (patrologija), magisterij iz klasične filologije, habilitaciju iz klasične filologije te naslov redovitog profesora teologije. Od stjecanja doktorata predaje na Odjelu za crkvenu povijest i patrologiju na Katoličkom sveučilištu u Lublinu (2008. asistent, 2010. docent, 2016. izvanredni, a od 2025. redoviti profesor). Njegova znanstvena područja interesa uključuju eshatologiju rane Crkve, odnos između progona i razvoja kršćanskoga nauka te latinsku kršćansku epistolografiju 4. i 5. stoljeća. Član je Poljskog teološkog društva, Znanstvenog društva Katoličkog sveučilišta u Lublinu, Sjevernoameričkog patrističkog društva, Kanadskog društva za patrističke studije, Patrističke

sekcije pri Poljskoj biskupskoj konferenciji te potpredsjednik Međunarodnog udruženja za patrističke studije (AIEP). Autor je oko 250 znanstvenih članaka i enciklopedijskih natuknica te glavni urednik patrističkog časopisa *Vox Patrum*.

FROM REGULA FIDEI TO EXPOSITIO FIDEI. THE SIGNIFICANCE AND DEVELOPMENT OF FORMULATIONS OF FAITH IN EARLY CHRISTIANITY

MARCIN WISOCKY

ABSTRACT

This article seeks to examine the significance and development of formulations of faith that have characterized Christianity from its very beginnings. From its earliest days, believers endeavored to express the truths of faith in a manner that was both concise and doctrinally precise. The purpose of such expressions was to convey, in clear and accessible form, the essential and timely tenets of Christian faith. Among the earliest witnesses to this practice are the *regulae fidei*, brief summaries of faith found in the writings of the earliest Christian authors. While these initial formulations arose within theological reflection, their progressive reception and codification became the responsibility of the entire ecclesial body, particularly through the discernment of bishops assembled in synods and ecumenical councils. This paper traces the historical development of these creedal expressions, considering the contribution of individual theologians and synods, and reflects on the deeper theological and pastoral purposes that guided their composition and enduring authority within the Church.

Keywords: *regula fidei, credo, early Christianity, Tertullian, councils, faith*

Rev. MARCIN WYSOCKI (full prof.) – priest of Archdiocese of Warmia, born in Olsztyn in 1975. He graduated from the John Paul II Catholic University

of Lublin (CUL) in Classics and Patrology (Ph.D. in Theology-Patrology, M.A. in Classics, Habilitation in Classics, Full Professor of Theology). Since earning his doctorate, he has been a lecturer at the Department of the Church History and Patrology at CUL (assistant, 2008; adjunct, 2010; associate professor 2016; full professor, 2025). His research interests include the eschatology of the Early Church, the relationship between persecutions and the development of Christian doctrine, and Latin Christian epistolography of 4th and 5th centuries. He is a member of the Polish Theological Society, the Scientific Society of CUL, the North American Patristic Society, the Canadian Society of Patristic Studies, the Patristic Section at the Polish Bishops Conference and as Vice-President of the International Association of Patristic Studies (AIEP). He is the author of approximately 250 scientific articles and encyclopedia entries and Editor-in-Chief of the patristic journal *Vox Patrum*.

SAOPĆITI NESAOPĆIVOĞ. DOMET I OGRANIČENJE SABORSKIH IZRIČAJA VJERE

LJUBO ZADRIĆ

SAŽETAK

Tema u izravan odnos postavlja objavljenu vjeru (Sveto pismo) i ljudske koncepte i modele (ljudsko pismo, osobito teologiju) koji je predstavljaju, posreduju i prenose svijetu. Već se ovdje prepoznaje domet definiranih saborskih istina koje održavaju snagu početka, što podrazumijeva kontinuitet dogme, ali istodobno i ograničenje ljudskog jezika koji u različitim povijesnim epohama i društveno-kulturološkim prilikama pokušava saopćiti Nesaopćivoga. Postavlja se pitanje: je li dogmatska vjera izumrla? Odgovor će se pokušati pronaći u sljedećim cjelinama: 1) Objava – Nesaopćivi je već saopćen – važnost prenošenja apostolskog naslijeđa; 2) Saborske definicije – nepromjenjivost definiranih dogmi koje potvrđuju vjerovanje i temelj su budućih teoloških iskaza i crkvene prakse; 3) Interpretacija vjere i dogme – kao stalne potrebe – i odgovornog pristupa prema crkvenome i teološkom životu. Koliko je to moguće, vodit ćemo se metodologijom

koja teologiju vidi praktičnom, tj. prisutnom u konkretnim prilikama ljudskog života koje „žude“ za odgovorima na važna životna pitanja. Svjesni smo, međutim, i problema kako je „sve manje misaonih i svjetonazorskih modela koji bi sadržaj dogmi prenijeli u svakodnevni život“. Kao što se novi život ne može odvojiti ni zamisliti od događaja rođenja, tako se ni vjera ne može odvojiti od dogmatskih istina koje ju potvrđuju i temelj su njezina svjedočenja i u budućnosti.

Ključne riječi: *Nesaopćivi, Objava, teologija, interpretacija dogme*

LJUBO ZADRIĆ rođen je 6. travnja 1991. godine u Prozor-Rami. Osnovnu školu završio je u Prozor-Rami, a opću gimnaziju u Katoličkom školskom centru „Petar Barbarić“ u Travniku. Filozofsko-teološki studij započeo je 2010. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, a nastavio i diplomirao na Papinskom sveučilištu Gregorijana u Rimu 2015. godine. Za svećenika Vrhbosanske nadbiskupije zaređen je 29. lipnja 2016., a potom nastavlja poslijediplomski studij na Teološkom fakultetu na Gregorijani, gdje je 2018. godine magistrirao, a 2023. godine doktorirao na području dogmatske teologije. Po povratku u Sarajevo od 2022. predaje na tamošnjem KBF-u materiju sakramenata i teološke antropologije. Trenutno obnaša službu vice-rektora u Vrhbosanskom bogoslovnom sjemeništu u Sarajevu i nadbiskupijski je povjerenik za pastoral duhovnih zvanja.

COMMUNICATING THE INCOMMUNICABLE: THE SCOPE AND THE LIMITS OF CONCILIAR EXPRESSIONS OF FAITH

LJUBO ZADRIĆ

ABSTRACT

This paper examines the relationship between revealed faith (Sacred Scripture) and human concepts and models (human writing, particularly theology) that represent, mediate, and transmit that faith to the world. Already at this point, we recognize both the reach of conciliar defined truths, which preserve the vitality of the origins and thus guarantee the continuity of dogma, and the limits of human language,

which, in various historical epochs and socio-cultural contexts, strives to communicate the Incommunicable. Hence, we ask: has dogmatic faith died out? We seek an answer through three main sections: (1) Revelation – the Incommunicable has already been communicated – the importance of handing on the apostolic heritage; (2) Conciliar definitions – the immutability of defined dogmas – which confirm belief and serve as the foundation for future theological formulations and ecclesial practice; (3) Interpretation of faith and dogma – as an ongoing necessity – and the responsibility it entails for ecclesial and theological life. Our methodology will regard theology as practical, that is, present within the concrete circumstances of human life, which “yearn” for answers to the pressing questions of existence. At the same time, we remain mindful of the difficulty that “there are fewer and fewer intellectual and worldview models capable of translating the content of dogma into daily life.” Just as new life cannot be separated from the event of birth, so faith cannot be separated from the dogmatic truths that confirm it and provide the foundation for its witness in the future.

Keywords: *Incommunicable, Revelation, theology, interpretation of dogma*

LJUBO ZADRIĆ was born on April 6, 1991, in Prozor-Rama. He completed his primary education in Prozor-Rama and attended the Grammar school at the Catholic School Center “Petar Barbarić” in Travnik. In 2010, he began his studies in philosophy and theology at the Catholic Faculty of Theology, University of Sarajevo, and continued them at the Pontifical Gregorian University in Rome, where he graduated in 2015. He was ordained a priest of the Archdiocese of Vrhbosna on June 29, 2016. He then pursued postgraduate studies at the Pontifical Gregorian University, obtaining a licentiate in 2018 and a doctorate in dogmatic theology in 2023. Upon returning to Sarajevo, he began teaching sacramental theology and theological anthropology at the Catholic Faculty of Theology in 2022. He is currently a vice-rector of the Vrhbosna Seminary in Sarajevo and an archdiocesan director for the pastoral care of vocations.

Simpoziji KBF-a u Splitu:

1. Koncil u Hrvatskoj, 1995.
2. Crkva u uvjetima modernoga pluralizma, 1996.
3. Pristupi umiranju i smrti, 1997.
4. Crkva između proročkog poslanja i konformizma, 1998.
5. Iskustvo vjere danas, 1999.
6. Kršćanska nada na početku novoga stoljeća, 2000.
7. Osobna i društvena dimenzija grijeha, 2001.
8. Kršćani i politika, 2002.
9. Mjesto i uloga teologije u Crkvi i društvu, 2003.
10. Govor o Bogu jučer i danas, 2004.
11. Kršćanstvo i zdravlje, 2005.
12. Objava, objave i ukazanja, 2006.
13. Teologija i Crkva u procesima europskih integracija, 2007.
14. Vlast i autoritet – društveni i crkveni vidovi, 2008.
15. Kršćanstvo i evolucija, 2009.
16. Fenomen savjesti, 2010.
17. Teologija, lijepo i umjetnost, 2011.
18. Antropološka i religiozna dimenzija žrtve, 2012.
19. Recepcija Drugog vatikanskog sabora s posebnim osvrtom na Crkvu u Hrvata, 2013.
20. Laička država – religija – Crkva: od ideologizirane neutralnosti do prostora dijaloškog suživota, 2014.
21. Stid: višeznačnost jednog osjećaja, 2015.
22. Vjera u medijima – mediji u vjeri, 2016.
23. Vjera i sport u susretu, 2017.
24. Teologija i ekologija, 2018.
25. Crkva između iseljavanja i useljavanja, 2019.
26. Skrbi za sebe! Suvremenost jednog antičkog imperativa, 2021.
27. Papinstvo: suvremeno shvaćanje osporavanog znaka, 2022.
28. Tiranija i sloboda. Teologija u kriznim vremenima, 2022.
29. Teologija i književnost: vjera, iskustvo, umjetnost, 2023.
30. Uloga teologije u duhovnosti hrvatskog naroda u vremenu tranzicije od komunizma do demokracije